

kvinnlig homosexualitet. Det vore intressant att undersöka om någon annan kvinna i maktställning utpekades som homosexuell under 1600-talet.

Bokens paradnummer handlar om Kristinas önskan och tro på att hon kunde byta kön. Lekeby hänvisar till att Kristina var intresserad av alkemi och sökte de vises sten. Stenen skulle hon kanske ha för att uppnå könslig fulländning, menar Lekeby, trots att Kristina själv aldrig verkar ha uttalat sig i den riktningen. Som stöd för sin teori anför Lekeby enkönsmodellen – 1600-talsmänniskan ansåg att alla var av samma kön, bara mer eller mindre fullbordade – och citat från Kristina om kvinnan som naturens misstag. Med hänvisning till en diplomatrappport som skrevs flera år efter den påstådda händelsen (och som enligt Sven Stolpe är pornografisk) hävdar han att Kristina på 1670-talet hade livmoderframfall och trodde att hon höll på att förvandlas till man.

Ytterligare bevis finner han i ett sannolikt förfalskat brev som Kristina ska ha skrivit till markisinnan de Ganges och vars innehåll snarare tyder på ett romaneskt uttryckssätt än en verklig vilja att byta kön. Lekebys trumfkort är en profetia som utlovar att Kristina 1682 ska förvandlas till en vacker yngling kallad Alexander. Enligt en påskrift på horoskopet fick Kristina det 1642 och utifrån detta argumenterar Lekeby för att hon hade ett könsbyte i tankarna från den tidiga ungdomen. Dateringen är emellertid helt orimlig; vilken siare skulle våga (och kunna!) förutspå att den då 16-åriga blivande drottningen skulle abdikera 1654 och resa till Rom och förvandlas till man? Jag har svårt att se att denna anonyma och sent tillkomna skrift har något större bevisvärde.

Att Kristina på många sätt såg sig som manlig är välkänt. Men att hon trodde att hon fysiskt skulle förvandlas till man går knappast att belägga. Kjell Lekebys bok är en fortsättning på århundraden av spekulationer om Kristinas sexualitet, utseende och vanor. Den politiska aspekten av drottningens liv lyser som vanligt med sin frånvaro. Tyvärr.

Anna Maria Forsberg

Per Nilsén, *Att "stoppa munnen till på bespottare". Den akademiska undervisningen i svensk statsrätt under frihetstiden*, Rättshistoriskt bibliotek I:59, Institutet för rättshistorisk forskning, Lund 2001. 460 s.

Det är väl få perioder i den svenska historien som, namnet till trots, varit så präglade av politisk protektionism som frihetstiden. Erfarenheterna från enväldet orsakade en kraftig reaktion och de nya fundamentallagarnas påstådda fullkomlighet gav dem en oberörbarhet som kan jämföras med det kungliga majestätets okränkbarhet under föregående epok. Samtidigt var 1700-talet en tid av dynamiska samhällsförändringar som förenades med såväl politisk konservatism som

radikalism. Detta öppnade för diskussion om de intrikata konstitutionella dokumenten och under dessa betingelser var det viktigt för de styrande att kontrollera ortodoxin i de statsrättsliga uttolkningarna.

Hur undervisningen i svensk statsrätt organiserades och utvecklades under frihetstiden har undersökts av rättshistorikern Per Nilsén, vars doktorsavhandling, som efter lätt omarbetning nu utkommit i bokform. Nilsén vill beskriva statsrättsämnets utveckling ur tre perspektiv: en besluts- och kontrollaspekt, en funktionsaspekt samt en inomdisciplinär aspekt. Intressantast är väl funktionsaspekten, som delvis överlappar de båda andra. I denna kategori placerar författaren nämligen tre potentiella funktioner: en legitimerande, en disciplinerande och en informerande funktion. Härunder finns alltså både indoktrinerande och undervisande drag. De styrande ville för all del konservera en samhällsordning, men utöver kontrollen fanns också en reell föreställning om att statens funktion var beroende av skolade medborgare som kände sina konstitutionella förpliktelser och rättigheter. Den moraliserande och negativa människosynen parades med en uppfattning om att upplysta medborgare var det främsta värdet mot despoti.

Det saknas inte studier inom detta fält, men det nyskapande med Nilséns undersökning är att han tydligt kopplar de politiska idéernas förändring till de politiska konjunkturerna. Han beskriver en rad av frihetstidens stora politiska stridsfrågor och visar övertygande hur de segrande tolkningarna vid flera tillfällen direkt kom att påverka undervisningen vid rikets akademier. Genom kopplingen till den politiska historien framstår frihetstidens statsrätt tydligare än i tidigare forskning som ett sannskyldigt maktinstrument.

Diskussionerna om att införa svensk statsrätt som ett särskilt undervisningsämne inleddes redan vid enväldets avskaffande. De första instruktionerna för ämnet är från 1723 och under intryck av politiska strider kom de att revideras flera gånger. Bland det som präglar förändringarna är att allt större vikt kom att läggas vid den praktiska nyttan. Undervisningen i romersk rätt fick vika undan för mer instrumentella ämnen som ekonomi och nationell och komparativ rätt. Från 1740-talet började man införa ämbetsexamina där inhemsk statsrätt var ett av inlagen och 1745 års uppfostringskommission hade rentav föreslagit att den borde ingå som obligatorisk förberedelse till alla akademiska utbildningar.

Något som skilde 1700-talet från tidigare århundraden var en allt mer påtaglig utvecklingsoptimism. Benägenheten att basera allt värdefullt vetande på antika principer avlöstes slutligen av en mer experimentell vetenskapssyn. I denna allmänna trend är det följdriktigt att, som Nilsén påvisar, många inhemska lärda ansåg de utländska statsrättsliga termerna eller de vedertagna statsrättsliga huvudprinciperna otillräckliga för att täcka de svenska tillämpningarna. Ett utrymme för tolkningar erkändes därmed indirekt, men det var ändå viktigt att tyglarna inte släpptes helt.

Avhandlingen slutar med Gustav III:s statskupp, men motivet är inte någon

traditionell epokindelning utan ett konkret slut för studieobjektet: Inom någon månad efter statskuppen hade statsrättsämnet avskaffats vid alla svenska universitet. I Uppsala skedde det efter opportunistisk hänvändelse till högsta ort och även vid övriga akademier verkar man ha känt av tidens stämningar och krav. "På samma vis som ämnet initierats av politiska skäl, upphörde det av politiska skäl", konstaterar Nilsén (s 376). Han bidrar här med ännu ett exempel på Gustav III:s politiska manövreringsförmåga. Trots att den frihetstida konstitutionen hade uppnått betydande legitimitet lyckades kungen skickligt utnyttja det manöverutrymme som fanns mellan parti- och ståndsmotsättningar för att genomdriva en lösning som egentligen ingen annan än han själv tycks ha önskat.

En av bokens stora förtjänster är fullständighetsambitionen. Dispositionen är huvudsakligen kronologisk och Nilsén fördelar utrymmet ganska jämnt över undersökningsperioden. Utöver den centrala beslutshandlingen undersöker han också implementeringen vid samtliga svenska universitet – Uppsala, Lund, Åbo och därtill det något speciella Greifswald. Det är inte bara konsistorieprotokollens och kanslerskrivselernas principbeslut som studeras; genom föreläsninganteckningar försöker han även så långt möjligt rekonstruera den undervisning som faktiskt bedrevs. Nivå för nivå kan han därmed visa att fastän centrala direktiv ofta omsattes i lokal praktik fanns också stort utrymme för tolkningar.

Det är en intressant och betydelsefull undersökning Nilsén har genomfört. Genom att kombinera ett politiskt-historiskt och ett idéhistoriskt synsätt lyckas han visa vilken mognad som faktiskt präglade frihetstidens statsrättsliga föreställningar. Mycket av diskussionerna ingick i ett internationellt samtal men det fanns likaså en växande medvetenhet om att det svenska statsskicket var särpräglat och krävde sina egna bedömningar. Här lyckas Nilsén både fördjupa vår förståelse och utvinna helt ny kunskap.

Tyvärr lider framställningen också av ganska betydande brister som drar ner helhetsintrycket. Materialgenomgången är imponerande och grundlig. I många fall är det helt nya fynd som dragits fram, i andra har det gjorts en kontroll och nyläsning av underlaget för äldre forskning. Dessvärre motsvaras inte de gedigna källstudierna av en lika lödig analys.

Undersökningens många vägande resultat hade framstått tydligare med en bättre systematik och en mer genomgripande redigering. Särskilt som arbetet redan föreligger i en duplicerad disputationsupplaga borde referaten ha kunnat kortas väsentligt. Författarens höga ambitionsnivå går inte att ta miste på, men skildringen tenderar att bli något katalogartad och själva sakfrågan försvinner ofta bakom mängden av detaljer. Exempelvis de avsnitt som utreder tillsättningsärenden och personliga nätverk brister i pedagogisk tydlighet och försöken till internationell komparation är valhant utförda.

Det väsentligaste tillägget till disputationsupplagan är en handfull sidor i sammanfattningen som granskar förhållandena i Danmark vid samma tid. Den

komparativa diskussionen är emellertid helt frånvarande, om man bortser från ett obelagt antagande att det karolinska enväldet kan ha inspirerats av det danska (s 394). Hela tillägget känns överflödigt och författaren borde ha sparat krafterna till en mer utvecklad jämförelse i annat sammanhang.

Ovanpå detta är boken slarvigt korrekturläst och ett tämligen omständligt språk gör den trögläst. Det är synd på ett angeläget arbete.

Jonas Nordin

Jay Losey & William D Brewer (eds), *Mapping Male Sexuality: Nineteenth-Century England*, Associated University Press, London 2000. 376 s.

Mapping Male Sexuality: Nineteenth-Century England är en titel som förpliktigar, men antologin i fråga lever inte upp till den. En rad närläsningar av romaner och dikter passerar revy. Dock saknas en analys av hur den manliga sexualiteten i vidare mening såg ut eller ansågs se ut under artonhundratalet. Istället har man valt att lägga nästan all energi på att utläsa outtalade eller (mer sällan) explicita gränsdragningar mellan det homosexuella och det heterosexuella i olika texter.

Ibland tycks också författarna läsa in meningar i texterna som inte ens med den bästa av vilja finns där. André De Cuir närläser Joseph Sheridan Le Fanus skräcknovell "Green Tea" och är tvärsäker över den impotens, kastrationsskräck och mer eller mindre uttalade homosexualitet männen känner. Dock kan jag inte se detta i de citat som skall belägga hans tes: en mans "ännu mera smärtsamma förlust av [...] hälsa" och "I Doktor Martin Hesselius fann jag min *Herre*." När en Mr Jennings sägs ha en liten svart apa blir detta till ett uttryck för en undertryckt homosexuell åtrå, då apan sägs vara en symbol för libido. Lika säker är Donald E Hall på att huvudpersonen Silas Marner i George Eliots roman med samma titel väljer sin ensamhet som en vinkning till onanins fröjder, liksom William D Brewer vet att den manliga rivaliteten och vänskapen i William Godwins romaner bygger på en aldrig explicit uttalad homosexualitet eller homosocial åtrå. Men beläggen är få och svävande. Detsamma gäller Frederick Greenes läsning av Shelley och Christopher Lanes betoning av det implicit homosexuella i två av Henry James romaner.

Mer övertygande är då Jonathan Gross' läsning av berättaren i Byrons *Don Juan*. Här finns både belägg från Byrons egna homosexuella upplevelser och en noggrann närläsning av flera passager ur det långa poemet, som övertygande visar att berättaren är snarare homo- än heterosexuell – "gay", som Gross skriver. Läst på detta sätt blir poemet en attack på den heterosexuella Don Juan-traditionen. De många halvt dolda homoerotiska metaforerna och referenserna till Grekland är vinkar till samtidens homosexuella. Gross identifierar också den lite pryda